

УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА

**Кафедра богослов'я та суспільствознавчих дисциплін
імені Академіка УАН Івана Луцького**

Робоча програма навчальної дисципліни ІСТОРІЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ДУМКИ (ПАТРИСТИКА)

ОБОВ'ЯЗКОВА ДИСЦИПЛІНА

Освітньо-професійна програма першого рівня вищої освіти
за спеціальністю 041 «Богослов'я»

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри богослов'я та суспільствознавчих дисциплін імені Академіка УАН Івана Луцького гуманітарного факультету університету 30 серпня 2018 року (протокол № 1).

Завідувач кафедри
кандидат філософських наук,
ліценціат теології

_____ О.І. Савчук

30.серпня 2018 р.

ВСТУП.

Метою викладання даної дисципліни є розкриття змісту історії християнської думки (патристики). Для цього у лекційному курсі показано найбільш вагомі у філософському, й ширше, у культурному відношенні ті здобутки представників святоотцівської думки, які стали внеском в інтелектуальну історію людства. Філософія патристики постає важливою дисципліною філософського та релігієзнавчого циклу, оскільки її тематичний та ідейно-концептуальний потенціал, з одного боку, поглиблює засвоєння студентами основних парадигмальних установок середньовічної філософії. З іншого, дозволяє відтворити особливості понятійного оформлення основних положень християнського віровчення.

Завдання – ознайомити студентів з важливими проблемами, поставленими у творіннях святих отців та вчителів церкви, розкрити їх значимість в контексті християнської традиції і в перспективі функціонування багатьох суто філософських установок й навіть філософських парадигм середньовіччя та Нового Часу.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:** тематичний та ідейно-концептуальний репертуар святоотцівської традиції, основні етапи формування патристичної думки, семантику важливих філософських та теологічних термінів епохи раннього середньовіччя;

вміти: орієнтуватись у джерелах та важливих коментаріях епохи патристики, мати уявлення про основні тріадологічні та христологічні дискусії і про боротьбу шкіл та ідей в контексті формування християнського віровчення.

Пререквізити: вивчення даної навчальної дисципліни студенти розпочинають, прослухавши такі навчальні дисципліни як «Філософія», «Історія філософії», «Релігієзнавство»(блок: християнство) тощо.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 04 «Богослов'я»	Нормативна	
Модулів – 2		Рік підготовки	
Змістових модулів – 2	Спеціальність 041 «Богослов'я»	3-й	3-й
Курсова робота		Семестр	
Загальна кількість годин – 180		5-й	5-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Ступінь вищої освіти: бакалавр	Лекції	
		72 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		42 год.	2 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		36 год.	90 год.
ПК: 30 год.			
Вид контролю: іспит			

Примітка: Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36 до 72.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточне оцінювання студентів на семінарських заняттях здійснюється за чотирибальною шкалою, де «2» - незадовільно; «3» - задовільно; «4» - добре; «5» - відмінно.

Підсумковий контроль у вигляді екзамену проводиться у тестовій формі і оцінюється відповідно до шкали оцінювання знань студентів за ЄКТС

Шкала в балах	Національна шкала	Шкала ЄКТС
90-100 балів	5 «відмінно»	A
80-89 балів	4 «дуже добре»	B
65-79 балів	4 «добре»	C
55-64 бали	3 «задовільно»	D
50-54 бали	3 «достатньо»	E
35-49 балів	2 «незадовільно»	FX
1-34 бали	2 «неприйнятно»	F

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, семінари-дискусії, мозкові атаки, кейс-метод, презентації, метод проектної роботи.

Діагностика (моніторинг і перевірка) результатів навчання здійснюється шляхом виконання студентами:

- 1) тестових завдань;
- 2) написанням есе;
- 3) презентацій і виступів на наукових заходах;
- 4) підсумкового екзамену у тестовій формі.

• **Словесні**

Розповідь-пояснення використовується під час навчання студентів на протязі лекції. За метою виділяються такі види розповіді: розповідь-вступ, розповідь-повість, розповідь-висновок. Ефективність зазначеного методу залежить головним чином від уміння викладача розповідати, дохідливості та доступності інформації, від поєднання його з іншими методами навчання.

Бесіда – це діалог між викладачем та студентом, який дає можливість за допомогою цілеспрямованих і вміло сформульованих питань спрямувати студента на активізацію отриманих знань. Саме з допомогою їх викладач активізує діяльність студентів, ставлячи їм запитання для розмірковування, розв'язання проблемної ситуації.

Лекція служить для пояснення теми; її типовими ознаками, є тривалість запису плану та рекомендованої літератури, уведення та характеристика нових понять, розкриття та деталізація матеріалу, завершальні висновки викладача, відповіді на запитання.

• **Наочні методи**

Ілюстрація – допоміжний метод при словесному методі, її значення полягає в яскравішому викладенні та показі власної думки.

Демонстрація характеризується рухомістю засобу демонстрування, наприклад, демонстрація навчальних фільмів.

• **Навчальна робота під керівництвом викладача** – самостійна робота. До неї належать написання рефератів, самостійні письмові роботи, контрольні роботи, написання тестів.

Контроль

Перевірка глибини засвоєння знань, рівня сформованості навичок та умінь студентів відбувається у формі поточного, проміжного та підсумкового видів контролю. Поточний контроль здійснюється через оцінювання усних відповідей щодо проблем для обговорення, передбачених планом семінарських занять, виконання процесуальних документів на практичних заняттях, а також шляхом:

- проведення експрес-опитувань,
- тестування,
- підготовки доповідей і рефератів,
- написання самостійних і контрольних робіт.

При оцінюванні враховується глибина теоретичних знань та практичних навичок студентів, курсантів чи слухачів і вміння застосовувати їх на практиці.

Проміжний контроль передбачає перевірку рівня засвоєння студентами теоретичного і практичного матеріалу модулів і здійснюється в межах семестру наприкінці планового вивчення спецкурсу.

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку після закінчення вивчення навчальної дисципліни.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

Змістовний модуль 1. Пропедевтичні питання. Рання патристика.

Тема 1. Патристика як унікальний історико-культурний феномен.

Поняття патристики та її зміст. Патристика і патрологія: їх дисциплінарне розрізнення. Місце патристики в історико-філософському процесі, її своєрідність. Форми функціонування патристики. Особливості розвитку християнської думки на Сході та на Заході. Періодизація патристики.

Тема 2. Апологетика

Апології: причини їх появи, загальна характеристика. Грецькі апологети (Арістід, невідомий автор послання до Діогнета, Іустин, Афінагор, Феофіл, Мелітон); ідейний потенціал їх творів. Сирійські апологети (Татіан, Псевдо-Мелітон, Афраат). Літературна творчість Квінта Тертулліана та місце в ній апологетики. Особливості апологетики Квінта Тертулліана. Характеристика творів латинських апологетів Мінучія Фелікса, Арнобія і Лактанція.

Тема 3. Церковно-полемічна писемність отців церкви II – V століть

Причини появи церковно-полемічної літератури та особливості її поширення. Іринеї Ліонський як ересіолог, особливості його критики гностицизму. Своєрідність полеміки Іпполіта Римського, аналіз його твору «Філософумена». Вардесан і його полемічний твір «Діалог про долю». Церковно-полемічна діяльність Кіпріана Карфагенського. Основні ідеї його твору «Про єдність церкви». Загальна характеристика полемічних праць Євсевія Кесарійського, Спіфанія Кіпрського, Феодорита Кіпрського.

Тема 4. Александрійська богословська школа

Характеристика александрійської богословської школи. Особливості її функціонування. Вчення Климента Александрійського про віру і гнозис. Вчення Климента Александрійського про мораль. Оріген як дидакалос Александрійської школи.

Тема 5. Оріген та орігенізм в духовній історії людства

Оріген як богослов та філософ: ідейний потенціал його основних творів. Апологетика Орідена. Вчення Орідена про Бога та його іпостасі. Вчення Орідена про світи, їх множинність та апокатастасис. Екзегетика Орідена. Доля філософських та богословських ідей Орідена. Його прихильники та опоненти.

Змістовний модуль II. Класична і пізня патристика.

Тема 6. Богослови новоалександрійської та антиохійської шкіл: питання тріадології, екзегетики, сакраментології

Загальна характеристика новоалександрійського та антиохійського напрямів богословствування. Початок тринітарних суперечок. Вчення Арія та його доля. Рішення I Вселенського собору. Тринітарне вчення Афанасія Александрійського. Іоанн Златоуст та його екзегетичні студії. Кирило Єрусалимський як катехизатор. Творчість Дідіма Сліпця та особливості його богослов'я.

Тема 7. Богослови новоалександрійської та антиохійської шкіл: христологічні дискусії

Христологічна доктрина Аполлінарія Лаодикійського. Христологія Кирила Александрійського. Христологія Феодорита Кірського. Христологічна доктрина Несторія та несторіанство у світі сирійського християнства. Рішення IV Вселенського собору. Халкидонський орос. Виникнення монофізитства, його сутність та особливості поширення.

Тема 8. Каппадокійський синтез.

Значення богословського доробку отців-каппадокійців у перспективі формування східнохристиянської традиції. Василій Великий, його церковна діяльність та творіння. Питання догматики у творчості Василя Великого. Космологічна концепція Василя Великого. Творчий здобуток Григорія Назіанзіна. Особливості його богословських поглядів. Філософські інтенції у творчості Григорія Нисського. Виразний платонізм його вчення. Антропологія Григорія Нисського.

Тема 9. Богослови едеської та нісібінської шкіл.

Особливості богословствування у школах Едеси та Нісібіна. Мар Афрем (Єфрем Сирін) та його екзегетика. Наставники Нісібінської школи: Хенана Адіабенський, Іва Едеський, Бар Саума, Раввула. Гомілетика Мар Нарся. Христологічні суперечки в сирійських школах.

Тема 10. Латинські отці церкви IV століття.

Розвиток латинської патристики в IV столітті. Богословський доробок Іларія Пиктавійського. Вчення Амвросія Медіоланського про християнську мораль. Екзегетика Ієроніма Стрідонського.

Тема 11. Теологія і філософія Августина Аврелія

Основні етапи духовної еволюції Августина. Тринітарна проблема у викладі Августина. Вчення Августина про благодать Божу та людську волю. Релятивістська теорія часу. Екклезіологія та філософія історії Августина. Проблема теодицеї у викладі Августина.

Тема 12. Ареопагітики.

Поняття про корпус ареопагітик. Проблема їх авторства. Вчення про богопізнання: апофатика та катафатика. Вчення Псевдо-Діонісія про небесну і земну ієрархії. Значення корпусу ареопагітик для подальшого розвитку богословської і філософської думки.

Тема 13. Східнохристиянські отці церкви епохи пізньої патристики

Особливості розвитку пізнього етапу патристики на Сході. Богословський доробок Леонтія Візантійського. Вчення про молитву Євагрія Понтійського. Містика Макарія Єгипетського. Догматика і містика у творчості Максима Сповідника. Питання аскетичної і догматичної творчості Ісаака Сиріна. Загальна характеристика догматичної системи Іоана Дамаскіна. Полеміка Іоана Дамаскіна з іконоборцями, його аргументи на користь іконошанувальників.

Тема лекції 14. Латинські отці церкви періоду пізньої патристики.

Особливості розгортання пізнього етапу патристики на Заході. Богословський доробок папи Лева Великого. Догматика «Флавіанського трактату». Творчий здобуток папи Григорія I Двоєслова. Ісідор Севільський як каталогізатор. Беда Venerabilis: крок до схоластики.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ лекції	Тема лекції	Кількість годин		
		Л	С	С.Р.

Змістовний модуль 1. Пропедевтичні питання. Рання патристика.

1.	Тема 1. Патристика як унікальний історико-культурний феномен.	5	3	2
2.	Тема 2. Апологетика.	5	3	2
3.	Тема 3. Церковно-полемічна писемність отців церкви II – V століть.	5	3	2
4.	Тема 4. Александрійська богословська школа.	5	3	2
5.	Тема 5. Ориген та оригенізм в духовній історії	5	3	2

Змістовний модуль 2. Класична і пізня патристика.

6.	Тема 6. Богослови новоалександрійської та антиохійської шкіл: питання тріадології, екзегетики, сакраментології.	5	3	2
7.	Тема 7. Богослови новоалександрійської та	5	3	3
8.	Тема 8. Каппадокійський синтез.	5	3	3
9.	Тема 9. Богослови едеської та нісібінської шкіл	5	3	3
10.	Тема 10. Латинські отці церкви IV століття.	5	3	3
11.	Тема 11. Теологія і філософія Августина Аврелія.	5	3	3
12.	Тема 12. Ареопагітики.	5	3	3
13.	Тема 13. Східнохристиянські отці церкви епохи пізньої патристики.	6	3	3
14.	Тема 14. Латинські отці церкви періоду пізньої патристики.	6	3	3
	ПК: 30 годин			
ВСЬОГО		72	42	36

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Раннехристианские апологеты II-IV веков: Исследования и переводы. М.: Ладомир, 2000.
2. Ранние отцы Церкви. Брюссель: изд-во «Жизнь с Богом», 1978.
3. Отцы и учителя Церкви III века. Антология в 2-х тт. М.: Либрис, 1996. - т. 1-2.
4. Восточные отцы и учителя Церкви IV века. Антология. В 3-х тт. М.: МФТИ, 1999.-т. 1-3.
5. Восточные отцы и учителя Церкви V века. Антология. М.: МФТИ, 2000.
6. Антология восточно-христианской богословской мысли. Ортодоксия и гетеродоксия: В 2-х томах. - М., СПб.: "Никея"-РХГА, 2009.
7. Памятники средневековой латинской литературы IV – VII веков. М.: Наследие, 1998.
8. Памятники средневековой латинской литературы IV –IX веков. М.: Наука, 1970.
9. Тертуллиан К.С.Ф. Избранные сочинения. М.: Прогресс-Культура, 1994.
10. Ориген. О началах. Самара: изд. РА, 1993.
11. Оріген. Про молитву. Львів: Свічадо, 2012.
12. Василий Великий. Беседы на Шестоднев. М.: Отчий дом, 2010.
13. Свт. Григорий Нисский. Большое огласительное слово. К.: Пролог, 2003.
14. Августин Аврелий. Исповедь. М.: Renaissance, 1991; М.: Канон+, 1997.
15. Августин святой. Сповідь. Львів: Свічадо, 2014.
16. Дионисий Ареопагит. Божественные имена. О мистическом богословии. СПб, 1994.
17. Преп. Исаак Сирий. Слова подвижнические. М.: Изд. Сретен. монастыря, 2002.
18. Йоанн Дамаскин. Источник знания. М.: Индрик, 2002.

Додаткова:

1. Раннее христианство. В 2-х т. М: АСТ, Харьков: Фолио, 2001.
2. Сочинения древних христианских апологетов. Репринт. изд. 1895 г. СПб: Алетейя, 1999.
3. Вера и жизнь христианская по учению св. отцов и учителей церкви. О триедином Боге. Книга III. Серг.Посад: Св.-Троицк. Лавра, 2004.
4. Мистическое богословие. К.: "Путь к истине", 1991.
5. Патристика. Новые переводы, статьи. Ниж. Новгород: изд. братства во имя св. кн. Ал-дра Невского, 2001.
6. Ортис де Урбина И. Сирийская патрология. - М.: ПСТГУ, 2011.
7. Шпідлік Т., Гаргано І. Духовність грецьких і східних отців. Львів: Свічадо, 2006.
8. Коцианчич Г. Введение в христианскую философию : опосредования через тексты Ириней Лионского, Евагрия Понтийского, Дионисия Ареопагита, Иоанна Златоуста, Максима Исповедника, Иоанна Скота Эриугены, Николая Кузанского, Эразма Роттердамского, Франца Ксавера фон Баадера. СПб: Алетейя; Ступени, 2009.
9. Евсевий Памфил. Церковная история. М., 1993.
10. Евагрий Схоластик. Церковная история. СПб: Алетейя, 1999.
11. Лактанций. Божественные установления. Книги I - VII. СПб: изд. О.Абышко, 2007.
12. Лактанций. О творении Божиим. О гневе Божиим. О смерти гонителей. Эпитомы Божественных установлений. СПб: изд. О.Абышко, 2007.
13. Климент Александрийский. Строматы. В 3-х томах. СПб: изд. О.Абышко, 2003.
14. Педагог. Творение учителя церкви Климента Александрийского. М., 1996.
15. [Йоанн Златоуст]. Иже во святых отца нашего Йоанна Златоустаго, архиеп. Константинопольского Избранные творения. Беседы на послания к Римлянам. М.: изд. Москов. Патриархии, 1994. - репр. изд. СПб, 1903. (т.9., кн.2)
16. Кирило Єрусалимський. Містагогійні катехизи. Львів: Свічадо, 2009.
17. Святитель Григорий Богослов. Собрание творений в 2-х тт. Сергиев Посад:

- Св.-Троицкая Серг. Лавра, 1994.
18. Григорий Нисский. Об устройении человека. СПб: Аксиома-Мифрил, 1995.
  19. Свят. Григорий Нисский. Что значит имя христианин. М.: Изд. святит. Игнатия Ставропольского, 2000.
  20. Свт. Григорий Нисский. Аскетические сочинения и письма. М.: Издат. Совет РПЦ, 2007.
  21. Августин Бл. Энхиридион, или о вере, надежде и любви. К.: УЦИММ-Пресс-ИСА, 1996.
  22. Августин Бл. Об истинной религии. Теологические трактаты. Минск: Харвест, 1999.
  23. Августин А. О граде Божием. Мн: Харвест, М.: АСТ, 1999.
  24. Псевдо-Дионисий Ареопагит. О небесной иерархии. М.: «РМ», 1994.
  25. Дионисий Ареопагит. О церковной иерархии. Тула: Псалтырь, 2004.
  26. Максим Исповедник. Творения. Кн. 1. Аскетические и богословские трактаты. М.: Мартис, 1993.
  27. Максим Исповедник. Творения Кн. 2. Вопросыответы к Фалассию. Ч.1. Вопросы I-LV. М.: Мартис, 1993.
  28. Леонтий Византийский. Сборник исследований. - М.: Империиум Пресс, 2006.
  29. Исаак Сирий. О божественных тайнах и духовной жизни. Новооткрытые тексты. СПб: Изд-во О.Абышко, 2009.
  30. Брок С. Христология Церкви Востока //Вестник Древней истории. 1995. - № 2. - С. 39-53.
  31. Йоанн Дамаскин. Точное изложение православной веры. М.- Ростов-на Дону: Братство Св. Алексия-"Приазовский край", 1992.; М.: Ладья, 2000.
  32. Преп. Йоанн Дамаскин. Три защитительных слова против порицающих святые иконы или изображения. Свято-Троицкая Серг. Лавра: РФМ, 1993.
  33. Св. отца нашего Григория Двоеслова, еп. Римского Собеседования о жизни италийских отцов и о бессмертии души. М.- Рига: Благовест, 1996.
  34. Беда Достопочтенный. Церковная история англоv. СПб: Алетейя, 2003.
  35. Амман П. Путь отцов: Краткое введение в патристику. М.: Пропилеи, 1994.
  36. Прот. Й. Мейендорф. Введение в святоотеческое богословие. (Конспекты лекций). Вильнюс-Москва: Весть, 1992.; Клип, 2001.
  37. Прот. Й.Мейендорф. Иисус Христос в восточном православном богословии. М.: Изд. ПСТБИ, 2000.
  38. Киприан (Керн) архим. Патрология. К.: изд.им.свят.Льва, 2003.
  39. Сагарда Н.И., Сагарда А.И. Полный корпус лекций по патрологии. СПб: Воскресение, 2004.
  40. Карсавин Л.П. Святые отцы и учителя церкви. (Раскрытие православия в их творениях). М.: МГУ, 1994.
  41. Флоровский Г.В. Восточные отцы IV в. М.: Паломник, 1992. - репринт изд. 1931 г.
  42. Флоровский Г.В. Восточные отцы V-VIII вв. М.: Паломник, 1992.- репринт изд. 1933 г.
  43. Булгаков С. прот. Агнец Божий. О Богочеловечестве. Часть 1. М.: Общедоступ. православный ун-т, 2000.
  44. Клеман О. Истоки. Богословие отцов Древней Церкви. Тексты и комментарии. М.: Центр по изучению религий , "Путь", 1994.
  45. Холл Стюарт Дж. Учение и жизнь ранней церкви. Новосибирск: Посох, 2000.
  46. Генке В. Древняя Церковь от апостольских времён до Августина. СПб-Киев: Христ. библ. братство, миссия "Руфь", 2006.
  47. о. Лаба В. Патрологія. Життя, письма і вчення Отців Церкви. Львів: Свічадо, 1998.
  48. Столяров А.А. Раздел I. Патристика // История философии: Запад-Россия-Восток. Кн 1. Философия древности и средневековья. М.: Греко-латин. Кабинет Шичалина, 1995. С 246 - 280.
  49. Сидоров А.И. Курс патрологии: Возникновение церковной письменности. Уч. пособие. М.: Русские огни, 1996.
  50. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии: Латинская патристика. М.: Мысль, 1979.

51. Коплстон Ф.И. История средневековой философии. М.: Энигма, 1997.
52. Фаррар Ф.В. Жизнь и труды св. отцов и учителей Церкви. В 2-х томах. - Б.г.: Nore of salvation Mission, 2005.
53. Поснов М. Гностицизм II века и победа христианской церкви над ним. Брюссель: "Жизнь с Богом", 1991. - репр. изд. Киев, 1917.
54. Реверсов И.П. Апологеты. Защитники христианства. СПб: Сатисъ, 2002.
55. Скворцов К. Философия отцов и учителей церкви (период апологетов). К.: изд. им. св. Льва, 2003.
56. Никанор, епископ Арханг. и Холмогор. Св. Афанасий Великий, архиепископ Александрийский и его Избранные творения. Мн: Харвест, 2002.
57. Спасский А.А. История догматических движений в эпоху вселенских соборов в связи с философскими учениями того времени. Ч.1. - М, 1995.
58. Спасский А.А. Историческая судьба сочинений Аполлинария Лаодикейского с кратким предварительным очерком его жизни. СПб: изд. О.Абышко, 2005.
59. Лосский В. Богословие и боговидение. Сб. ст. М.: Изд. Свято-Владимир. братства, 2000.
60. арх. Киприан /Керн /. Золотой век святоотеческой письменности. М., 1995.
61. Скурат К.Е. Святые отцы и церковные писатели доникейского периода (I- III вв). М.: Св.- Троицк. Серг. Лавра, 2005.
62. Скурат К.Е. Золотой век святоотеческой письменности (IV - первая пол. Vв.). М.: Св.- Троицк. Серг. Лавра, 2002.
63. Карташов А.В. Вселенские соборы. Клин: Атлас-Пресс, Христиан. жизнь, 2004.
64. Болотов В.В. Лекции по истории Древней Церкви. Т. I - IV. К.: изд. им. свят. Льва, 2005.
65. Лебедев А.П. Церковная история в свете Предания: Исследования по истории древней Церкви. СПб: изд. О.Абышко, 2005.
66. Давыденков О. Велия благочестия тайна: Бог явися во плоти. М.: ПСТБИ, 2002.
67. Давыденков О. Традиционная христология нехалкидонитов с точки зрения святых отцов и Вселенских Соборов Православной Церкви. М.: ПСТБИ, 1998.
68. Иером. Иларион (Алфеев). Жизнь и учение св. Григория Богослова. М.: Крутицк. Патриаршее Подворье, 1998.
69. Епископ Иларион (Алфеев). Духовный мир преп. Исаака Сирина. Изд. 2-е. СПб: Алетейя, 2005.
70. Селезнёв Н.Н. Несторий и Церковь Востока. М.: Путь, 2005.
71. Марру А.-И. Августин и августинианство. Долгопрудный: Вестком, 1999.
72. Герье Н. Блаженный Августин. М.: ЭКСМО, 2003.
73. Святоотеческая христология и антропология: Сб. статей. Вып.1. Пермь: Панагия, 2002.
74. Святоотеческая христология и антропология: Сб. статей. Вып.2. Пермь: Панагия, 2003.